

УДК 368:338.436.2

Самошкіна І.Д.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Сумського національного аграрного університету

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

THE PECULIARITIES OF FORMATION OF RESERVES OF THE INSURANCE COMPANIES

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено особливості формування страхових резервів страхових компаній. Проаналізовано зарубіжний досвід формування резервів страхових компаній. Обґрунтовано вектори вдосконалення фінансового механізму формування страхових резервів страховика. З'ясовано напрями покращання фінансового планування щодо формування та використання страхових резервів.

Ключові слова: страхові резерви, страхова компанія, фінансовий механізм формування страхових резервів, фінансове планування страховика, страхова премія.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы особенности формирования страховых резервов страховых компаний. Проанализирован зарубежный опыт формирования резервов страховых компаний. Обоснованы векторы совершенствования финансового механизма формирования страховых резервов страховщика. Обозначены направления улучшения финансового планирования по формированию и использованию страховых резервов.

Ключевые слова: страховые резервы, страховая компания, финансовый механизм формирования страховых резервов, финансовое планирование страховщика, страховая премия.

ANNOTATION

In the article the features of formation of insurance reserves of the insurance companies are investigated. The foreign experience of formation of insurance reserves of the insurance companies is analyzed. The vectors of improving financial mechanism of formation of insurance reserves of the insurer are grounded. The directions of improving the financial planning of the insurance companies are indicated.

Keywords: insurance reserves, insurance companies, financial mechanism of forming of insurance reserves, financial planning of insurer, the insurance premium.

Постановка проблеми. Атрибутом фінансової стійкості страхової компанії є її здатність адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні дестабілізуючі чинники. Страхова організація функціонує в певному економічному просторі, що існує об'єктивно та визначає характеристики й параметри її страхового та фінансового механізмів, у тому числі і механізму формування страхових резервів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретичних питань формування страхових резервів присвятили праці такі провідні вчені, як С.С. Осадець, В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич, О.Є. Гудзь, С.А. Навроцький, В.І. Борисова, Т.Г. Александрова, В.В. Шахов та ін. Однак окремі напрями розвитку фінансового механізму формування страхових резервів страховика потребують подальшого дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей формування страхових резервів страхо-

вих компаній з урахуванням зарубіжного досвіду; обґрунтуванні напрямів удосконалення фінансового механізму формування страхових резервів страхових компаній; з'ясуванні напрямів покращання фінансового планування щодо формування та використання страхових резервів страховика.

Виклад основного матеріалу дослідження. У ст. 31 Закону України «Про страхування» [3] записано, що страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестрахування). Вони поділяються на технічні резерви та резерви зі страхування життя. Згідно із зазначеним Законом, страховики зобов'язані формувати і вести облік таких технічних резервів (за видами страхування, крім страхування життя):

- незароблених премій (резервів премій), які включають частини надходжень від сум страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та відповідають страховим ризикам, які не минули на звітну дату;

- збитків, які включають зарезервовані несплачені суми страхового відшкодування за відомими вимогами страхувальників.

Кошти страхових резервів повинні розміщуватися з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності, диверсифікованості та мають бути представлені активами таких категорій:

- грошові кошти на розрахунковому рахунку;
- банківські вклади (депозити);
- валютні вкладення згідно з валютою страхування;

- нерухоме майно;
- акції, облігації;
- цінні папери, що емітуються державою;
- права вимоги до перестраховиків;
- інвестиції в економіку України за напрямами, визначеними Кабінетом Міністрів України;
- банківські метали;
- кредити страхувальникам – громадянам,

що уклали договори страхування життя, у межах викупної суми на момент видачі кредиту та під заставу викупної суми. У цьому разі кредит не може бути видано раніше, ніж через один рік після набрання чинності договором страхування, та на строк, який перевищує період, що залишився до закінчення дії договору страхування;

– готівка в касі в обсягах лімітів залишків каси, встановлених Національним банком України.

Кошти резервів зі страхування життя можуть використовуватися для довгострокового кредитування житлового будівництва, у тому числі індивідуальних забудовників, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Страховикам забороняється здійснення інших видів кредитної діяльності [2, с. 124].

У цьому аспекті певний інтерес представляє зарубіжний досвід формування страхових резервів, що в країнах із розвиненими ринковими відносинами прийнято називати технічними резервами, створення яких обумовлено вимогами техніки проведення страхових операцій (на відміну від звичайних резервів, що створюються кожною господарською одиницею згідно з чинним законодавством). Наявність технічних резервів є необхідною умовою забезпечення платоспроможності страхової компанії, у зв'язку з чим їх формування є обов'язковим для страховика. Вони є фінансовою гарантією виконання страховиком своїх зобов'язань перед страховальником, проте різний методологічний підхід обумовлює різну методикау їх формування.

У зарубіжній страховій практиці необхідність формування технічних резервів пов'язана з інверсією циклу страхової організації. Оскільки страхова премія сплачується до початку відповідальності, то страховик змушений накопичувати суми від платежів, щоб виконувати прийняті на себе зобов'язання протягом усього терміну страхування. Відповідно, технічні резерви формуються за рахунок страхових премій до визначення фактичної збитковості страхової суми і фінансових результатів за підсумками року. Резервування частини страхової премії відповідно до терміну дії договору дає змогу, крім іншого, точніше визначити фінансовий результат страхових операцій [4, с. 239].

У зв'язку з неоднаковим розподілом ризику та різною методикою і структурою тарифної ставки як джерела формування в ризикових видах страхування та страхуванні життя технічні резерви визначаються по-різному. Так, у страхуванні життя формуються математичні резерви, а в ризиковому страхуванні в практиці країн із розвинутою економікою до складу технічних резервів входять різноманітні фонди, які можна класифікувати як резерви премій і резерви збитків. Так, резерв може мати форми резерву незаробленої премії, катастрофічного резерву, резерву на випадок погіршення доходності тощо. Найбільш широко використовуються резерви незаробленої премії та збитків.

Поняття незаробленої премії витікає з порівняння календарно-фінансового періоду діяльності страхової компанії та періоду дії конкретного договору страхування. Під незаробленою премією розуміють частину премії за будь-яким договором страхування, що відповідає терміну страхування, який виходить за рамки даного фінансово-календарного року.

Наприклад, якщо договір укладений 1 січня терміном на один рік, то вся одержана за ним премія вважатиметься заробленою в даному фінансовому році. Якщо аналогічний договір укладений 1 липня, то лише половина терміну його дії припадає на звітний рік. Тому друга половина премії, згідно з терміном, що виходить за рамки даного фінансово-календарного року, вважатиметься незаробленою.

Сума незаробленої премії являє собою страховий резерв, призначений для виплати страховальникам страхового відшкодування або страхових сум у майбутньому. За своїм економічним змістом незароблена премія – це витрати майбутніх періодів. Згідно із Законом України «Про страхування» [3], величина резервів незароблених премій на будь-яку звітну дату встановлюється незалежно від сум надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) по відповідних видах страхування в кожному з трьох кварталів періоду, який передує цій звітній даті й обчислюється у такому порядку:

- сума надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) у першому кварталі цього періоду множить на одну четверту;

- сума надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) у другому кварталі множить на одну другу;

- сума надходжень страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) в останньому кварталі множить на три четвертих;

- одержані добутки додаються.

Резерв незароблених премій є статтею, що розмежує облік надходжень між суміжними звітними періодами. Розмежування показників заробленої та незаробленої премій має велике значення у визначенні фінансового результату діяльності компанії в поточному (звітному) році. У зв'язку з цим у зарубіжній страховій практиці велика увага приділяється техніці розрахунку незаробленої премії [4, с. 117]. Дослідження застосовуваних методик розрахунку показали, що вони варіюються переважно залежно від двох основних чинників:

- чи проводить компанія «масові» види страхування або ж працює з «великим» клієнтом за індивідуальними договорами;

- як часто страховальник сплачує премію за цими договорами.

Цікавий досвід Німеччини, де використовується така методика розподілу страхової премії [5, с. 27] на зароблену і незароблену та її перенесення:

- 1) якщо терміни сплати страхових внесків збігаються з початком року – перенесення страхових внесків не здійснюється;

- 2) якщо терміни сплати страхових внесків збігаються з початком місяця, але не співпадають із початком року, півріччя або кварталу, перенесення частини внесків здійснюється за 1/12 частковою системою;

3) якщо терміни сплати страхового внеску розподіляються в часі довільно на протязі фінансового року і не співпадають із початком року, півріччя, кварталу та місяця, то застосовується така система:

- за річних премій – паушальна, або 1/2 часткова система;
- за семестрових (піврічних) – 1/4 часткова;
- за квартальних премій – 1/8 часткова;
- за місячних премій – 1/24 часткова система або ж проводиться розрахунок пропорційно часу відповідно до проходження строку договору. Приклад розрахунку заробленої премії одного (даного) року подано в табл. 1.

Таблиця 1
Приклад розрахунку заробленої премії

Показники	Роки			За 3 роки
	1	2	3	
1. Перенесена з минулого року частина премії	500	600	700	500
2. Премія поточного року	1300	1500	1800	4600
3. Премія, що переноситься на наступний рік	600	700	800	800
<i>Всього зароблена премія</i>	1200	1400	1700	4300

Під час вибору методики формування резерву незаробленої премії важливим чинником є термін відповідальності страховика по проведених видах страхування. Із цих позицій види страхування можна умовно розділити на три групи:

- з однаковою ймовірністю настання збитку протягом усього терміну страхування;
- з укороченим терміном страхування, коли перенесення премії на наступний календарний рік не має сенсу (наприклад, страхування вантажів);
- зі збереженням повного обсягу відповідальності до закінчення терміну страхування (страхування кредитів).

Якщо страховик із будь-яких причин не впевнений у правильності розрахованого ним тарифу, то до резерву незаробленої премії додатково може створюватися резерв ризиків, які ще не минули.

Згідно із Законом України «Про страхування» [3], страховики зобов'язані формувати та вести облік страхових резервів збитків. У практиці страхової справи збитки за незастрахованими ризиками найчастіше сплачуються страховиком не одразу по настанню страхового випадку, а через значний проміжок часу. Це обумовлено специфікою деяких видів страхування, де потрібні певний час та значні зусилля для встановлення точної суми збитку. У країнах із розвинутою ринковою економікою існує навіть загальноприйнятий розподіл галузей страхування залежно від термінів виникнення зобов'язань страховика:

- претензії погашаються протягом терміну страхування або одразу по його закінченні (страхування майна від нещасних випадків);
- тривалий період урегулювання справи (страхування відповідальності і деякі види майнового страхування).

Для розгляду та оплати значної кількості збитків по більшості видів страхування, за даними досліджень, проведених у Німеччині, потрібно до п'яти років [1, с. 147]. Так, із загальної кількості заявлених збитків по страхуванню суден у першому році оплачується тільки 52% збитків, а в наступні роки, відповідно, 30, 5, 8 і 10%. Необхідність формування резерву збитків обумовлена самою процедурою їх оформлення. Із настанням страхового випадку страховальник має заявити страховику претензію із зазначенням орієнтовної суми збитку. Такий заявлений, але неоплачений збиток називається незакінченим збитком. На суму незакінчених збитків, тобто заявлених, але ще не оплачених, страховик і створює резерв збитків.

Резерв збитків не менш важливий для правильної організації обліку та визначення фінансових результатів, ніж резерв премій. Резерв збитків формується за рахунок нетто-премій, отриманих у тому календарному році, в якому виник збиток, і зберігається на спеціальному банківському рахунку. Резерви збитків бувають двох видів: 1) резерв заявлених, але не врегульованих збитків; 2) резерв незаявлених збитків.

Величина резерву збитків визначається такими факторами: 1) заявлені, але неоплачені претензії (збитки); 2) претензії, які не заявлені страховикам, але збитки, понесені страховальниками; 3) відшкодування від третіх осіб та від реалізації застрахованого майна; 4) інфляційна зміна суми претензії.

Однак на практиці до резерву збитків включаються лише заявлені, але неоплачені збитки. Всі інші елементи не враховуються. У зв'язку з тим, що резерв збитків являє собою обсяг потенційної відповідальності, для страховика важливо розрахувати його з достатнім ступенем точності. Принципово підхід до розрахунку резерву може бути подвійним: визначення збитку за кожним договором або визначення збитку за масою договорів. Практика показує, що за великої кількості збитків оплата незакінчених збитків являє собою стабільний процес. На цьому і базується більшість методів розрахунку.

Найбільш поширеним із них є оцінка резерву збитків на базі середнього збитку. Для цього середня сума збитку за певний термін перемножується на кількість заявлених за рік збитків, і з отриманої суми відраховується сума вже оплачених протягом цього ж року збитків. Іноді для більш точного визначення розміру резерву по незакінчених збитках з усієї кількості заявлених протягом року збитків виділяється група найбільш значних збитків, оцінка яких здійснюється в індивідуальному порядку, а загальна сума оцінки додається до суми, одержаної

ної в результаті розрахунку на базі середнього збитку за рештою заявлених збитків. Якщо резерв збитків сформований вірно, то покриття незакінчених збитків по завершенні терміну дії договору та фінансово-календарного року не впливає на фінансову стійкість страховика. При цьому резерв збитків і резерв незаробленої премії взаємодоповнюють один одного: резерв збитків покриває вже заявлені збитки, а резерв незаробленої премії – ті збитки, що мають місце до закінчення терміну страхування.

Під час страхування життя технічні резерви формуються по-іншому. У зв'язку з тим, що в цій галузі страхування збиток калькулюється з високим ступенем точності, а в період між настанням страхової події та виплатою страхової суми немає необхідності в регулюванні збитку, то створюється резерв незаробленої премії у формі математичного резерву чистої премії.

Висновки. Отже, страхові резерви є обов'язковими грошовими фондами страхових компаній, що формуються за рахунок страхових премій до встановлення практичної збитковості страхової суми з урахуванням наявності у страховому портфелі страховика видів

страхування та строку дії договорів. Страховик має розміщувати їх з урахуванням безпечності, прибутковості, ліквідності та диверсифікованості. Фінансове планування, формування та використання страхових резервів грає важливу роль для успішної діяльності страхової компанії, беззбиткового ведення справи та запобігання банкрутству страховика.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Базилевич В.Д. Страхова справа / В.Д. Базилевич, К.С. Базилевич; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2012. – 203 с.
2. Борисова В.А. Страхові послуги / В.А.Борисова. – Суми: Довкілля, 2014. – 216 с.
3. Закон України «Про страхування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/%D0%BF%D1%80%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%85%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F>.
4. Навроцький С.А. Соціально-економічні аспекти страхування АПК / С.А. Навроцький. – Суми: Довкілля, 2012. – 316 с.
5. Industry Profile: Insurance in Germany // Datamonitor. – 2014. – 40 p.